

Мирјана Маринковић

КАПЕТАН МИША АНАСТАСИЈЕВИЋ И ТУРСКИ БРОДАРИ

Историчари и биографи знаменитог капетана Мише Анастасијевића, од Милана Ђ. Милићевића, Матије Бана, Слободана Јовановића до Петра Милосављевића, изrekli су суд о личности и делатности једног од највећих српских трговаца, банкара и добротвора XIX века¹.

Оцене о лику овог великана новије српске историје крећу се од надахнуте сентенце Матије Бана да је „било и биће у свако доба људи, који се својим својствима и врлинама толико истичу из реда обичних људских створа да се попну свијету на углед”², преко уравнотеженог става Петра Милосављевића да је „за своје време, капетан Миша Анастасијевић био прави господин и бизнисмен великог стила”³, до помало ироничне и надмене историографске опаске Слободана Јовановића да је капетан Миша „са богатством које је створио, као сваки скоројевић, добио апетит да буде виђен и поштован и да уђе у ред господе”⁴.

Животни пут Мише Анастасијевића, пут од по нужди учитеља, преко дућанског помоћника, тегљача лађа уз Ђердап, царинара, подрумара, трговца стоком и јеленским роговима, до трговца и велетрговца сољу на Балкану, симбол је раста и напретка не само новостасалог трговачког слоја обновљене Србије, већ и њеног раста и напретка после завршетка Другог српског устанка 1815. године, када је одлучно и мудро закорачила ка економској и политичкој независности.

¹ Милан Ђ. Милићевић, *Поменик знаменићих људи и српског народа новијега доба*, Београд 1979, 9-15; Матија Бан, *Живот мајора Мише Анастасијевића*, Гласник Српског ученог друштва, 71, Београд 1890, 259-291; Слободан Јовановић, *Друга влада кнеза Милоша и Михаила, Уставобраници и њихова влада*, Београд 1990; Др Петар Милосављевић, *Миша Анастасијевић*, Београд 1988.

² М. Бан, нав. дело, 259.

³ П. Милосављевић, нав. дело, 108.

⁴ С. Јовановић, *Уставобраници и њихова влада: Друга влада Милоша и Михаила*, Београд 1990, 221.

Жеља нам је да овом приликом додамо једно зрнце истине, једну искру светла том животном путу коме су се дивили савременици и дичили потомци, сагледавајући однос између капетана Мише и турских бродара – трговаца сољу из Видинског пашалука, а на основу њихове жалбе видинском паши⁵.

Жалба видинских трговаца сољу је оригиналан документ који се чува у оквиру фонда *Турци са сџирани кнезу Милошу* Књажеске канцеларије у Архиву Србије у Београду. Писана је на османском турском језику и, на жалост, нема ознаку датума. На основу података из жалбе, мислимо да потиче из 50–их година прошлог века, тј. из времена када је капетан Миша практично у своје руке преузео целокупну трговину сољу, тј. увоз из Влашке и Аустрије у Србију, као „једини солски великокупац на Дунаву и Сави, од Сиска па до Сулине на Црном Мору”⁶.

У увозној трговини Србије у првој половини XIX века увоз влашке соли стајао је на првом месту⁷. Ова неопходна животна намирница убрзо је после Другог српског устанка, а нарочито после руско–турског рата 1828–1829. године и издавања хатишерифа Србији о независној унутрашњој управи 1830. и 1833. године, постала извор најсигурнијих прихода. Због тога је закуп солских окана у Влашкој и Молдавији, по правилу, био предмет државног монопола или „монопола бројних крунисаних и полукрунисаних сличних глава”⁸. Из тих разлога највећи купац влашке соли после руско–турског рата 1828–1829. постао је кнез Милош Обреновић, чији трговачки нерв није пропустио да се упусти у овај уносан и сигуран посао. Миша Анастасијевић јавља се као кнежев преговарач и потписник уговора са тадашњим главним закупцем влашких окана, бароном Стефаном Мејтаном 1836/37. године⁹.

По абдикацији кнеза Милоша, капетан Миша постаје директан купац влашких солана 1847. године у ортаклуку са Алексом Симићем¹⁰. Задивљујућу трговачку каријеру отпочео је 1851. године, када је постао једини снабдевач Србије сољу, с тим што је, у недостатку кнежевског достојанства и утицаја, бескомпромисно прибегавао монополисању и гушењу сваке конкуренције¹¹.

Управо о томе сведочи поменута жалба видинских трговаца. Они се жале паши да су од пре неколико година, тј. од времена када је капетан Миша преузео влашку со, „остали прикраћени у пословању са њом”, али

⁵ Архив Србије, Књажеска канцеларија (АС, КК), XXX, 1709.

⁶ М. Б а н , нав. дело, 284; Др П. М и л о с а в љ е в и ћ , нав. дело, 69.

⁷ Даница М и л и ћ , *Трговина Србије 1815–1839*, Београд 1959, 224–225.

⁸ П. М и л о с а в љ е в и ћ , нав. дело, 63.

⁹ Исто, 64.

¹⁰ Даница М и л и ћ , *Букурешка агенција и српско–влашка трговина сољу*, Историјски часопис, XVIII, 1971, 369.

¹¹ П. М и л о с а в љ е в и ћ , нав. дело, 68.

да су прионули на посао са морском сољу. Упркос томе, капетан Миша је и то осујетио тако што је за вучу својих бродова почео да користи коње, „те док се сви његови бродови не извуку из Ђердапа, роба осталих трговаца и дан и ноћ бива задржавана на Дунаву”. На крају, трговци моле пашу да дозволи да се и за њихове лађе почну користити одговарајуће ознаке како би се њихова роба успешно и безбедно превозила. Посебну вредност овог документа представљају потписи и печати (њих 29) видинских трговаца, који овом приликом по први пут откривају идентитет ових људи пред очима науке, премда су имена неколицине турских трговаца сољу раније утврђена¹².

Понашање капетан Мише Анастасијевића, против чега протестују трговци бродари, није било неуобичајено за своје време и није представљало изузетак.

Још 26. јула 1829. године Алекса Симић, кнежев ортак и чиновник, писао је: „Овде за сад падају цванцици за сол као киша, а уверен сам да ће тако и за свагда остати, док год је сол *само* (подвукла М. М.) у вашој руци”¹³. У сузбијању конкуренције у трговини сољу на Дунаву, Милош је писао Алекси Симићу 4. априла 1832. године: „...Што ми саветујете да истом паши (тј. видинском) пишем за лађе које с сољу к нама иду, одговорам да ми политика не допушта затварати воде; но толико сам учинио и заповедио Тенки да истим лађама потребни арапа не даје, чим ће се оне и морати задржати у Поречкој Реци...”¹⁴.

Према томе, држање капетан Мише према конкурентима из Видинског пашалука било је својеврсна демонстрација трговачке моћи и оне себичности и лукавства неопходних да се у оно време дође до богатства¹⁵.

О невољама Турака и Бугара због капетан Мишине апсолутне власти над прометом соли на Дунаву податке је оставио и Матија Бан: „...а сад ево и тај њихов капетан Миша дошао у земљу влашку да купује со, од које Подунавље живљаше; па не само да продаје со по што хоће, него је и превози на својим лађама, а Турци и Бугари хоће да помру од глади”¹⁶.

Педесетих година XIX века, у време учвршћивања Турске империје на Дунаву и великог пословног успона, видински Турци су трпели велике штете због искључивог права капетана Мише на експлоатацију и трговину румунском сољу, на основу споразума са влашком владом. То је био повод да се за време Кримског рата 1853–1856. године капетан Миша оптужи да врбује добровољце за руску војску и тако овај недостижни конкурент истисне из пословања са сољу. Дипломатском акцијом Илије Гарашанина, великог пријатеља Мише Анастасијевића, уз помоћ француских

¹² Д. М и л и ћ , *Букурешка агенција*, 68.

¹³ Иста, *Букурешка агенција*, 350; Иста, *Трговина Србије*, 226.

¹⁴ Иста, *Трговина Србије*, 226.

¹⁵ Светозар М а р к о в и ћ , *Србија на Истоку*, Нови Сад 1872, 104.

¹⁶ М. Б а н , нав. дело, 279-280.

посланика Реноара и Сегира, оптужбе видинског паше и турских трговаца нису уродиле плодом¹⁷.

Жалба видинских трговаца из 50-их година прошлог века потврђује да се слављени добротвор и приврженик свога отачества, а нада све душебрижник за кога се „не зна броја сиротим девојкама, које је он удомио, ни малим трговчићима, којима је помогао, нити остарелим трговцима, које је издржавао“¹⁸, у своје послу није много освртао за собом.

Видински трговци били су исувише ситан улог на путу ка стварању „прве српске мултинационалне компаније“, са њених 10 000 људи, 23 филијале – тзв. камарашије и најмање 74 лађе уз девет спахилука у Влашкој.

Без датума

Жалба видинских трговаца видинском паши због ометања и задржавања њихових лађа на Дунаву, због права првенства лађа српског поданика капетана Мише Анастасијевића. Жалбу је потписало 29 трговаца.

ХАРТИЈА ЗА ПИСАЊЕ МОЛБЕ ВРЕДНОСТ – 30 ПАРА

ОН

Молба робова из редова трговаца Богом заштићеног града Видина благословеној и премилостивој стопи честитог везира:

Као што је свима познато, живимо захваљујући купопродаји влашке соли на обали Дунава. Међутим, од када је пре неколико година српски поданик капетан Миша преузео влашку со, остали трговци остали су прикраћени у пословању са њом. Стога смо са великим жаром отпочели са куповином морске соли. Сваки од нас је, колико су му снаге допуштале, куповао извесну количину морске соли и превозио је до Београда. Премда је ранији обичај био да се наши бродови који Дунавом стигну до Ђердапа, уз поштовање реда и плаћање трошкова, превлаче преко њега, речени капетан Миша је од пре три месеца почео да за вучу соларица на које товари своју робу узима коње. Када дође ред на наше бродове, према њима се не поступа на пређашњи начин, већ се води брига једино о Мишиној роби, те док се сви његови бродови не извуку из Ђердапа, роба осталих трговаца и дан и ноћ бива задржавана на Дунаву. Иако за своју робу плаћамо царину, возарину и друге трошкове, изложени

¹⁷ П. Милосављевић, нав. дело, 74.

¹⁸ М. Ђ. Милићевић, *Поменик*, 14.

смо небројеним патњама, и то за сопствени новац, будући да нас је све због трговине морском сољу оставио без посла, што је очито из његовог понашања.

Уколико ће се водити рачуна само о пословима српских трговаца, од сада за убудуће треба знати да смо сви осујећени у путовању за Београд. Међутим, ако се са Ваше господарске стране изда дозвола да се и остали трговци користе коњима, и ако се за бродове на Бердапу, сходно потреби, начине одговарајуће ознаке, бићемо сигурни да ће се наша роба успешно и безбедно превозити.

Тога ради, написали смо ову препонизну молбу и предали је Вашој преузвишености. Свевишњи Бог ће дати да на њу благоизволите бацити поглед, а реч је у онога у кога је заповест.

Роб Мустафа...
 роб Хаџи Коч-ага, син Осман-аге
 роб Јусуф Халка (?)
 роб Мула Мурат
 роб Мустафа реис
 роб Осман реис
 роб Мехмед реис
 роб Бабалић Исмаил реис
 роб Али Хавет(?)
 роб Мула Осман
 роб Коч Али
 роб Мустафа
 роб Хаџи Алијах...
 роб Емрулах
 роб Хаџи Мустафа
 роб Кото Анис (?)
 роб Хаџи Мустафа
 роб Абдулазиз
 роб Ел-Хаџ Ибрахим Санџакдар
 Мустафа реис Београђанин
 роб Мула Ахмед Београђанин
 роб Мула Саадуллах...
 роб Адана Халил реис (?)
 роб Хусејин из Фетислама
 роб Кара Хасан Београђанин
 роб Чамаширџи Салих
 Шериф Санџакдароглу
 роб Топарлак Али Мула
 роб Мула Сулејман

1. *Handwritten text in a cursive script, possibly a list or index, with small circular icons or stamps next to each entry.*
 2. *Handwritten text in a cursive script, possibly a list or index, with small circular icons or stamps next to each entry.*
 3. *Handwritten text in a cursive script, possibly a list or index, with small circular icons or stamps next to each entry.*
 4. *Handwritten text in a cursive script, possibly a list or index, with small circular icons or stamps next to each entry.*
 5. *Handwritten text in a cursive script, possibly a list or index, with small circular icons or stamps next to each entry.*
 6. *Handwritten text in a cursive script, possibly a list or index, with small circular icons or stamps next to each entry.*
 7. *Handwritten text in a cursive script, possibly a list or index, with small circular icons or stamps next to each entry.*
 8. *Handwritten text in a cursive script, possibly a list or index, with small circular icons or stamps next to each entry.*
 9. *Handwritten text in a cursive script, possibly a list or index, with small circular icons or stamps next to each entry.*
 10. *Handwritten text in a cursive script, possibly a list or index, with small circular icons or stamps next to each entry.*

Handwritten text, possibly a signature or title, written in a cursive script.
 Professor Augustus...
 ...

Small handwritten text or initials.

Small handwritten text or initials.

LATİNİÇNA TRANSKRIPCİJA

ARZUHAL YAZILMAK İÇÜN VARAKADIR KIYMET PARA 30

Hüve

- 1 – Mübarek hakıpay-ı merahim-ı ulya-ı asefanelerine mahrusa-ı Vidin'de kâin sunuf-ı ticarân kullarının arzuhalidir ki cümleye malum olduđu üzere Tuna sevahilinde
- 2 – Eflak tuzunun ahz itasile tayış olagelmişiken bir kaç seneden berü Sirblu teb'asından kapudan Mişo Eflak tuzuna vazeyledeğinden
- 3 – säir ticarân takım-ı mezkûr tuz ahz itasından mahrum kalarak deniz tuzu iştirasına rağbet ve heveskâr olduklarında her birimiz ala vus-ittaka
- 4 – birer mikdar deniz tuzu alarak Belgrad canibine sevk-ü-tesyar etmek üzere nehr-ı Tuna meyanında Gerdap altına sefinelerimiz vusulunda her birisinin
- 5 – nevbet itibarile ve ücret masarifile Gerdap'dan yukariya çıkarılmak usul-ı kadimeden iken şimdi üç mahiden berü mersum kapudan Mişo mallari hamule
- 6 – olan tuz sefineleriçün kendisi bargir tutarak bizim sefinelerimize nevbet gelmişiken usul-ı kadimeye riayet olunmayup fakat Mişo'nun mali
- 7 – selametine sa'y olunup cemi sefineleri Gerdap yukari ihraç eylediklerinden tüccarân-ı saire mallari leylen-ü-naharen nehr-ı Tuna meyanında
- 8 – ta'vik ve te'hir ettirilmiş olup mallarımız için gümrük ve navlun ve massarif-ı saire harç ve sarf olundukdan sonra mahall-ı mezburde gene böyle
- 9 – akçemizle güna gün rencide ve eziyet çekilmekte olduklarımızdan yani deniz tuzu ticaretinden cümlemizi farig götürmek ve edeplerinde
- 10 – olduđu vazihadan ve eğerce Sirblu tüccarân hakkında maslahatin icrasına sa'y olunacak ise simdiden bilinerek bir dahi Belgrad'a gitmekden
- 11 – cümlemiz fariğ gelmek ve yahut hükümdarları tarafından ruhsat olunur ise bir takım bargir tüccarân-ı saireden tutularak Gerdap'da sefinelere
- 12 – muktaziyesiçün emare bulunup mallarımızı selamete çıkarmak kayitında olacaklarımız siyakında arzuhal-ı bendegânemiz tahrir ve merfu-ı pişgâh-ı
- 13 – alilerine takdim kilindiği insaallahütaala menzur-ı lahza-ı hedivaneleri buyuruldukda ol babda emr-ü-irade hazret-ı min lehu el-emrindir efendim

Bende ...Mustafa Kullari

Bende Hacci Koç aga Dade Osman aga kullari

Bende Yüsuf Halka kullari...

Bende Mula Murat kullari

Bende Mustafa reis kullari

Bende Osman reis kullari

Bende Kara Mehmed reis kullari

Bende Babaliç İsmail reis kullari

Bende Ali Havet (?) kullari
Bende Mula Osman kullari
Bende Koç Ali kullari
Bende Mustafa kullari
Bende Hacci Aliyah... kullari
Bende Emrullah kullari
Bende Hacci Mustafa kullari
Bende Koto Anis kullari
Bende Hacci Mustafa kullari
Bende Abdülaziz kullari
Bende El-Hac Ibrahim Sancakdar kullari
Bende Belgradli Mustafa reis
Bende Belgradli Mula Ahmed kullari
Bende Mula Saadullah kullari...
Bende Adana Halil reis kullari (?)
Bende Fethülislamli Hüseyinreis kullari
Bende Belgradli Kara Hasan kullari
Bende Çamaşırci Salih kullari
Bende Şerif Sancakdar oğlu
Bende Toparlık Ali Mula Kullari
Bende Mula Süleyman kullari